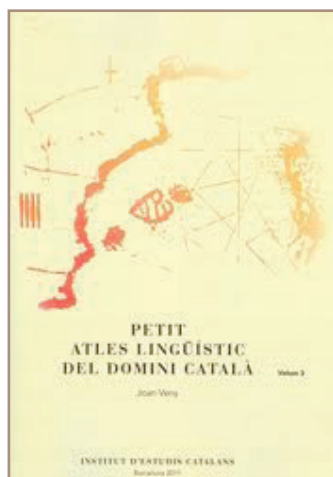

Ressenya

Petit atlas lingüístic del domini català

Un atlas lingüístic és un conjunt de mapes que representen la distribució geogràfica de les formes lingüístiques, a partir de les dades obtingudes en enquestes fetes en diversos punts del territori. Així, amb la consulta d'un atlas lingüístic dedicat al català hauríem de poder saber, per exemple, en quins punts del domini es fa servir *oncle*, en quins *onclo*, en quins *tio* o *tiet* i en quins *conco*. I, com aquest cas, tots els que s'hagin previst a l'enquesta. De fet, la tècnica d'elaboració dels atlas lingüístics, amb la preparació de l'enquesta, els mètodes d'obtenció i de representació de la informació (selecció dels informants, recollida de les dades, etc.), és per si sola tota una subespecialització de la geolingüística.

D'ençà de l'any 2001, en què se'n va publicar el primer volum, l'*Atlas lingüístic del domini català* (ALDC) ha estat saludat com una obra de primer ordre dins del conjunt de la bibliografia que descriu i ajuda a conèixer la llengua catalana. Efectivament, l'ALDC és una obra que prestigia la llengua que descriu, però que també prestigia tot el marc cultural que ha fet i fa possible la concepció i la creació d'un monument com aquest, que sens dubte es pot posar a l'altura d'altres referents com els diccionaris de Coromines o el d'Alcover i Moll.

Dades bàsiques

VENY, Joan.

Petit atlas lingüístic del domini català.

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.

ISBN: 978-84-7283-942-7

Autor de la ressenya

F. Xavier Fargas Valero

TERMCAT

Si podem posar l'ALDC a l'altura de referents tan il·lustres com el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, l'*Onomasticon Cataloniae* o el *Diccionari català-valencià-balear* és perquè les dimensions de la feina que s'ha fet i que s'està fent són realment extraordinàries: 190 punts d'enquesta, amb un llarg qüestionari respost per 473 informants, amb dades minuciosament recopilades per un nombrós grup d'investigadors majoritàriament entre els anys 1964 i 1978, etc. Però no és només una qüestió de quantitats i de dimensions: el més destacable de l'ALDC és el rigor i la qualitat amb què s'ha fet tot el procés. Els catalanoparlants d'arreu ens hem de felicitar per la capacitat de treball i per la qualitat de la feina del nombrós grup de col·laboradors que han fet realitat un projecte tan ambiciós, i que continuen treballant-hi cada dia sense defallença, encapçalats per Joan Veny i Lídia Pons. L'Institut d'Estudis Catalans aixopluga aquest treball des de fa anys, sens dubte conscient que són obres com aquesta les que justifiquen la mateixa existència d'una institució com l'IEC: resulta impensable que, en una situació com l'actual, la iniciativa privada, o fins i tot les universitats, totes soles, poguessin fer-se càrrec d'una actuació d'aquesta envergadura. L'IEC fa en aquest cas una funció de promotor, i la feina conjunta de professors universitaris, cartògrafs, lingüistes i col·laboradors especialitzats permet tirar endavant l'obra, amb patrocinis diversos, malgrat totes les dificultats inherents a un projecte tan complex.

L'ambició del projecte de l'ALDC es veu reforçada, des de l'any 2007, per l'aparició del primer volum del *Petit atlas lingüístic del domini català* (PALDC), signat per Joan Veny i publicat igualment per l'IEC. En aquesta ressenya volem posar el focus en el PALDC, que com veurem té unes característiques que permeten suposar que serà especialment consultat i utilitzat en aquest format pel perfil més habitual entre els lectors de *Llengua i Ús*.

Petit només de mida

...i encara només si es compara amb les dimensions dels volums de l'ALDC, perquè cada volum del PALDC és tot un llibre de consulta, i amb un interès no pas menor que el de l'obra d'on treu les dades, sinó complementari. De fet, hem presentat el PALDC com una mostra de l'ambició del projecte global perquè estem convençuts de les dificultats i alhora de la grandesa de fer l'esforç de síntesi, de selecció, de divulgació i d'acostament a les necessitats aplicades de molts dels possibles lectors de l'ALDC que representa aquest *Petit atlas*. És més petit de mida, sí, però és molt gran en intencions i en molts altres valors, com anirem veient tot seguit.

El PALDC pretén, en paraules del mateix Joan Veny, presentar «un atlas amb mapes de síntesi, enriquit amb comentaris lingüístics, sense aprofundiments d'alta filologia, però bastit sobre una base de rigor científic, de consulta còmoda, destinat a universitaris, alumnes de batxillerat i dilectants de la llengua». La intenció és que el PALDC tingui també nou volums, en paral·lel als nou volums de l'obra matriu, i de moment ja se n'han publicat tres.

Efectivament, el PALDC ofereix informació estreta de l'ALDC, però en un format més «digerible». Físicament, en lloc dels imponents volums de 43 × 30 cm de l'ALDC, el PALDC es presenta en llibres de les dimensions d'un DIN A4, més còmodes de consultar i de guardar. Els mapes també hi apareixen simplificats, si cal una mica reduïts, i amb colors per representar l'extensió de les diverses variants o fenòmens. Cada cas s'encapçala amb una breu explicació lingüística, generalment amb consideracions etimològiques i d'altra mena que ajuden a entendre la distribució de les formes que es pot veure en cada mapa. A partir del segon volum, també s'inclou informació sobre la consignació en el diccionari normatiu d'algunes de les formes descrites.

Mestres, alumnes, lingüistes... dilectants de la llengua

Endinsar-se en la consulta de l'ALDC o del PALDC és tota una experiència. Resulta pràcticament impossible no quedar-se embadalit en qualsevol dels mapes; si en el cas de l'ALDC ressegüim amb admiració amb quina precisió s'han consignat les diverses variants i altres detalls, i no podem evitar embadocar-nos en les pàgines annexes plenes d'imatges d'interès antropològic i humà, en el cas del PALDC ens atraparan les només aparentment senzilles explicacions etimològiques, i ens sentirem guiats per mans expertes pels sovint curiosos camins que expliquen com pot ser que de la PUPILLA llatina hàgim passat a la *nineta* dels ulls, i d'aquí encara a l'*animeta*, per exemple.

Lluny de simplificacions imprecises, les explicacions del PALDC saben trobar un to rigorós i alhora amè que, juntament amb l'annex de terminologia lingüística que s'inclou al final de cada volum, fan que qualsevol persona que tingui un mínim de curiositat lingüística en pugui interpretar perfectament la informació. Els professors universitaris, d'ensenyament secundari o de formació per a adults trobaran en aquestes pàgines un niu d'exemples i de maneres d'explicar com es configura una llengua, com s'explica la variació del català però també la seva indiscutible unitat. En aquest sentit, són també destacables la introducció general i els mapes introductoris i comparatius del primer volum del PALDC, que expliquen no sols formes concretes, sinó també fenòmens gramaticals i morfològics que permeten caracteritzar el sistema lingüístic de manera general, com ara la distribució del timbre de la *-e* final en els masculins o la diferenciació o no de *o/u* àtones.

Un cop s'ha entrat en aquest bosc de fenòmens lingüístics comparats, de mots que presenten semblances o llunyanies lògiques o paradoxals, de coneixements denominatius ancestrals que sap tan greu de perdre..., és fàcil quedar-s'hi esbarzerat. Per evitar-ho, els volums publicats inclouen també uns complets annexos amb les llistes de tots els mots que es recullen als mapes i que es comenten a les explicacions; tot i això, el consultant apressat que vulgui trobar ràpidament un determinat mapa

sobre un mot o un fenomen concret ho té una mica difícil. Aquesta dificultat es veu engrandida encara en el cas del *PALDC* perquè ni en les cobertes ni en les portades dels diversos volums no es fa cap referència als continguts concrets que s'hi inclouen, perquè no hi ha una aproximació exclusivament temàtica; en *l'ALDC*, en canvi, hi ha uns subtítols temàtics (p. ex. «1. El cos humà. Malalties», «2. El vestit») que, encara que només sigui orientativament, permeten afinar una mica la cerca. Els autors de l'obra són perfectament conscients d'aquesta dificultat, i des del primer moment han anunciat que en els volums finals el consultant disposarà d'índexs complets de paraules i de fenòmens gramaticals comentats, de manera que serà molt més fàcil la localització de la informació. A la llarga, això s'haurà de complementar sens dubte amb algun tipus d'accés i de consulta en format digital, tot i les complicacions que és ben segur que presentarà traslladar tota aquesta informació per a l'explotació i la consulta electròniques.

«Confesso que acaritava la idea...»

A la introducció del primer volum del *PALDC*, Joan Veny s'afegeix a la nòmina d'especialistes que han aconseguit fer realitat un atlas lingüístic i que coincideixen a considerar-los només un primer pas: la base sobre la qual altres investigadors podran desenvolupar anàlisis i interpretacions aprofundides. I com que ell mateix és avui una de les persones més capaces i preparades per fer aquesta mena d'anàlisis, el *PALDC* li ha donat l'ocasió de fer-ho, encara que sigui només breument, i viu aquesta ocasió com un privilegi («Però confesso que acaritava la idea de fer un "petit atlas", paral·lel al gran, més manejable, amb representació de les àrees dialectals i amb interpretació dels mapes.»). Que ningú no s'equivoqui, però: els privilegiats en aquest cas som tots els qui podem tenir accés a aquest petit atlas que no és pas una obra menor, sinó el primer fruit, ben saborós, de l'arbre del coneixement que acumula *l'ALDC*; és el fruit de la voluntat del seu autor de fer-nos participar del seu amor i respecte per la llengua i per cadascuna de les seves peces, que ell ens explica com si, efectivament, les poguéssim acaritar.

Segurament el millor elogi que es pot fer del *PALDC* és que el seu lector, ja s'hi acosti com a mestre o com a estudiant, com a expert o només com a curiós, es convertirà inevitablement en *diletant* de la llengua, per recuperar l'adjectiu utilitzat pels seus responsables; això és, es convertirà en «Admirador o amant de les belles arts, especialment de la música», segons el diccionari normatiu. Les pàgines de *l'ALDC*, i del seu primer fruit, el *PALDC*, ens fan a tots admiradors o amants d'aquesta bella art que esdevé qualsevol obra humana feta amb saviesa, tenacitat, prudència, amor i respecte. Tant de bo els lectors estiguem a l'altura de l'obra, i la sapiguem complementar amb els estudis, amb l'ús i amb l'atenció acadèmica que es mereix. Llarga vida als qui l'han fet i l'estan fent possible.